

LEEVI MADETOJA KANSANMUSIIKIN TUTKIJANA

Leevi Madetoja kansanmusiikin tutkijana? Madetojahan oli säveltäjä, konservatorion ja yliopiston musiikinopettaja, kapellimestari, musiikkikriitikko ja -kirjoittaja, suomentaja, musiikkipoliitikko. Säveltäminen oli hänen kutsumuksensa, mutta sillä ei vuosisadan alussa ollut mahdollista tulla toimeen. Oli otettava muita tehtäviä. Myös kansanmusiikin tutkija Madetojasta tuli lähinnä olosuhteiden pakosta. Helsingin musiikkiopiston ohella hän kirjoittautui syksyllä 1906 Helsingin yliopistoon opiskelemaan musiikin teoriaa ja historiaa (musiikkitiede-nimistä oppiainetta ei silloin vielä ollut, ja opiskeluoikeus myönnettiin erityisestä anomuksesta). Laudatur-vaatimukseen kuului mm. luettelon laatiminen jostakin musiikkiaineistosta, ja musiikin teorian ja historian dosentti Ilmari Krohn suosi harrastustensa mukaisesti kansanmusiikkiin liittyviä aiheita. Madetoja joutui laatimaan luettelon Helsingin kirjastojen kokoelmissa olevista painetuista ja painamattomista kansansävelmistä. Tämä 1910 valmistunut 14-sivuinen luettelo ei ole säilynyt. Kansanmusiikkia Krohn suosi myös antamissaan laudaturtöiden aiheissa, joten musiikkitieteen opiskelija ei tuohon aikaan yksinkertaisesti voinut välttyä kansanmusiikin tutkimiselta.

Ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, että Madetoja olisi tutkinut kansanmusiikkia vastahakoisesti. Kansansävelmän, varsinkin pohjalaisen, vaikutus Oulussa kasvaneen Madetojan sävellystyöhön oli hedel-

mällinen, minkä hän itsekin myönsi. Jo lapsuudessaan Madetoja kuuli isoisänsä Pietari Hyttisen laulamia hengellisiä sävelmiä, ja 50-vuotispäivähaastattelussaan 1937 hän mainitsi niiden jääneen soimaan hänen mielessään. Hän jopa kirjoitti lehdelle esimerkin sävelmästä, jonka "alku on auttanut minua saamaan monta sävelmäni alkuun".¹ Nouseva sävelkulku e - a - h - c tulee Madetojan tuotannossa monesti kuulijaa vastaan, mm. kolmannessa sinfoniassa. Sitä paitsi kansanmusiikin keruu ja harrastus, joka jo 1800-luvulla oli noussut keskeiseen asemaan kansallisissa pyrkimyksissä, oli edelleen ajankohtaista myös kielipoliittisista syistä, nuoren suomenkielisen kulttuurin vahvistajana.

Kansanmusiikin avulla opiskelija saattoi myös kartuttaa kukkaroaan. Tietävästi Madetojakin ansaitsi opiskelurahoja kirjoittamalla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa puhtaaksi sinne talletettuja sävelmiä n. 30 nykymarkan tuntipalkkiolla. Lähteistä ei käy ilmi, oliko kyseessä transkriptioiden tekeminen äänitteistä vai kirjallisen aineiston puhtaaksikirjoitus. Jo Madetojan ensimmäisen opintovuoden keväänä 1907 SKS kehotti häntä hakemaan 250 markan (nykyrahassa n. 4.000,-) stipendiä Inkeriin tehtävää laulujenkeräysmatkaa varten. Äiti varoitteli Madetojaa vaarallisesta matkasta: "Joko olet varmaan päättänyt lähteä Ryssän maalle päätäsi kaupalle. Ei saa olla mukana Revolveri eikä puukko, muuten pääset Pietari-Paavalin linnaan piinattavaksi."² Mutta Madetoja oli tietysti innokas pääsemään ensi kertaa melkein kuin ulkomaanmatkalle. Matkakumppanina oli vuotta nuorempi opiskelutoveri Lauri Ikonen. Viimeistään matkan aikana he ystäväystyivät, sillä Ikosesta tuli syksyllä Madetojan "bolagisti" ("kämpäkaveri"). Ystävyys säilyi koko elämän ajan. He toimivat Viipurissa samoihin aikoihin, ja myöhemmin Ikosesta tuli keskeinen henkilö Suomen säveltaiteilijain liitossa ja säveltäjäin tekijänoikeustoimiston Teoston piirissä, jonka puheenjohtaja Madetoja oli.

Helluntaiksi toverukset matkustivat Viipuriin Ikosen vanhempien kotiin, missä Madetoja tutustui hänen äitiinsä Jennyn, joka sittemmin esitti Madetojan lauluja, ja sisarensa Herttaan, joka myöhemmin tuli tunnetuksi nimellä Weissmann Suomalaisen Oopperan koloratuurisolistina. Toukokuun 25. päivänä Madetoja ja Ikonen lähtivät matkalleen Inkerinmaalle. Pietarissa ei ehditty kuin ohimennen katsella Nevski Prospektia, sillä vielä saman päivän iltana saavuttiin Narvaan. Saatuaan siellä neuvoja pastori Kajanderilta he jatkoivat matkaa höyrylaivalla

---

1) Klemetti 1937.

2) Anna Madetoja: Leevi Madetoja 8.2.1907 (SKS).

Hungerburgiin ja vankkureilla edelleen Kosemkinan kylään, jossa he saivat majapaikan kanttorin luona. Sävelmien kerääminen osoittautui vaivalloiseksi. Tarjoamalla tavallista korkeampaa maksua he saivat "joissakin torpissa lauluja puserretuksi" kaikkiaan 30 sävelmää. Inkeriläislaulajien esitystapa oli kerääjien mielestä epäpuhdas ja rytmisesti harpoiva; esimerkiksi duuriterssi saattoi sävelmän lopussa muuttua molli-terssiksi.

Kesäkuun 1. päivänä saavuttiin kurjia teitä pitkin Joenperän kylään. Matkaraportti kertoo seuraavasti:

"Kieli kävi jo enemmän suomenkielestä poikkeavaksi sekä asunto ja olot alkoivat tulla kovin huonoiksi. Täällä saimme sitäpaitsi ensimmäisen kerran kouraantuntuvasti kokea, että me olimme epäiltyjä vieraita paikkakunnalla. Kylän väki oli saanut -- päähänsä, että me olimme vakoojia, jotka kartoja heidän maistaan piirsimme ja heille sotaa toimitimme. Ja epäilystään osoittivat he jo niin uhkaavassa muodossa, että yleisessä kokouksessaan päättivät toimittaa meidät elävitten kirjoista pois. (Kylän väestä oli suurin osa humalassa). Tuomiota täytäntöön panemaan lähetettiin pyssyniekkoja, jotka tapasivat meidät hieman kylän ulkopuolelta kävelemässä. Ystävällisillä selityksillämme saimme kuitenkin miehet järkiinsä ja ainakin pahimman epäluulon poistetuksi. - Ennen tätä meteliä olimme onneksi saaneet kirjoitetuksi neljäntäkymmentä sävelmää erään torpan 'naiselta'.³

Koskelevon kylän "kraavitsalta", laulajalta, saatiin kolmisenkymmentä sävelmää, ja myös Viistinasta löytyi tyttö, joka osasi saman veran lauluja. Nyt alkoi kuitenkin tulla yhä enemmän esille samoja sävelmiä. Valoitsan kylästä löytyi vain jokunen uusi, ja Tarinaisissa saalis jäi olemattomaksi, samalla kun väestön epäluuloisuus alkoi olla yhä tuskastuttavampaa. Madetoja ja Ikonen katsoivat, ettei keräysmatkaa kannattanut enää jatkaa, ja palasivat kesäkuun 9. päivänä Viipuriin.³

Toisen kansansävelmien keräysmatkan Madetoja teki kesällä 1909, saatuaan keväällä valmiiksi ensimmäisen suuren sävellystyönsä, pianotrioin op. 1, joka herätti lehdistössä suurta huomiota. Tämän teoksen sävellystyön yhteydessä ristiriita säveltämisen ja musiikkitieteen välillä oli jo tullut esille. Madetoja oli loppuvuodesta 1907 kirjoittanut äidilleen, ettei hän ollut ehtinyt ajatellakaan laudatur-kirjoitustaan ja oli "jonkunlaisessa epäsovussa koko mies". "Sangen epäkiitollista olla musiikkimies ja tiedemies yht'aikaa." Madetojan terveydestä alati huolestunut äiti varoitti häntä ottamasta liian monia töitä yht'aikaa tehtäviksi, mutta

3) Ikonen & Madetoja 1909.

hänen perustelunsa tuskin lohdutti Leevyä: "Monta maisteriksi pyrkijää ainaiseksi menettäneet järkensä."⁴

Paitsi kansallis- ja kielipoliittisia tekijöitä keräystoiminnan takana oli myös maakuntahenkeä. Krohn oli tullut luennoillaan ilmaisseeksi yleisen käsityksen, että "lakeus ei laula", ts. että Pohjanmaalla ei olisi annettavana sanottavaa sävelmäperintöä. Tulisieluinen Toivo Kuula kimpaantui tästä ja keräsi yhdessä Artturi Järviluoman kanssa Etelä-Pohjanmaalta satoja sävelmiä v. 1907, joukossa sellaisia helmiä kuin Tala-pakan Nikolai, Tuuli se taivutti koivun larvan ja Luullahan jotta on lysti olla, jotka tulivat tunnetuiksi Järviluoman Pohjalaisia-näytelmän laulunumeroina. Näin Kuula oli tietämättään tullut samalla luoneeksi musiikillisen perustan sille oopperalle, josta tulisi hänen nuoremman säveltäjätoverinsa suurin menestys.

Nyt keräystyötä haluttiin jatkaa Pohjois-Pohjanmaalla. Madetoja sai Pohjois-pohjalaiselta kotiseutututkimuskomitealta tehtäväkseen kerätä kansansävelmiä kotikaupunkinsa ympäristöstä. Madetojan saalis Haukiputaalta, Muhokselta ja Utajärveltä ei ollut yhtä merkittävä kuin Kuulan ja Järviluoman, mutta noin 150 sävelmää hän kuitenkin sai tallennetuksi. Madetojan keruumuistiinpanoja on tallella Helsingin yliopiston kirjaston kokoelmissa. Seuraavana vuonna Madetoja kirjoitti Pohjois-pohjalaisen osakunnan julkaisuun Joukoon keräysaineistostaan tutkielman Muuan sana pohjois-pohjalaisista kansansävelmistä,⁵ jossa hän korosti erityisesti sitä, että mollin 7. aste oli kansansävelmissä yleensä ylentämätön ja että toisinaan oli vaikea määritellä sävelmän toonikaa. Nämä molemmat piirteet esiintyvät myös Madetojan omassa melodiikassa, joten keräysmatkalla on saattanut olla merkitystä myös hänen sävellystyölleen. 1913 Madetoja sovitti näistä sävelmistä viisi viululle tai lauluäänelle ja pianolle (op. 18). Sittemmin on käynyt ilmi, että sävelmistä ensimmäinen, Linnut ne laulaa, on Madetojan oma sävelmä. Kaikissa sävelmissä ei ollut mukana tekstiä, ja myöhemmin Aapo Similä auttoi Madetojaa tekstien saamiseksi sävelmiin.⁶

Näiden sävelmien lisäksi Madetojan tuotantoon kuuluu vain kaksi kansansävelmäsovituksia sisältävää opusta, op. 57, Kolme kansanlaulua sooloäänelle ja sekakuorolle, ja op. 64b, Vanhoja kansantansseja (Polska I ja II) klarinetille ja jousikvintetille. Kansallisromanttisten säveltäjien harrastamasta kansanlaulujen sovittamisesta Madetoja ei siis ollut erityi-

---

4) Leevi Madetoja: Anna Madetoja 23.11.1907 ja Anna Madetoja: Leevi Madetoja 26.11.1907 (SKS).

5) Madetoja 1910.

6) Similä 1947.

sen kiinnostunut. Sen sijaan hän piti kunnia-asianaan sitä, että kyllä ammattisäveltäjän pitää aina osata säveltää "kansanlaulu". Hänen tuotannossaan onkin monia yksinkertaisuudessaan koskettavan kauniita melodioita, jotka voisivat olla kansansävelmiä. Niitä on Kansanlaulu viululle ja pianolle op. 14:1, alunperin Koskenniemen runoon Junkkerin koti-ikävä eräänä jouluntienoon yönä 1908 koti-ikävän vallassa sävelletty melodia, kansanpelimanni Elias Tallarin hautajaisiin 1911 samaten yhtenä yönä kirjoitettu kuorolaulu Ei mitään multa puutu, monet hengelliset kuorolaulut kuten Tuolla ylhäällä' asunnoissa ja Jo lännen mailla ruskot leimuaa, sekä kaikkien tuntema joululaulu Arkihuolesi kaikki heitä.

Madetojan suurin ponnistus kansanmusiikin tutkimuksen alalla oli kuitenkin hänen ohessa julkaistava laudaturkirjoituksensa Tutkielma liettualaisista kansansävelmistä, joka valmistui keväällä 1910 ja käsittää 56 Madetojan huolellisella ja kauniilla käsialalla kirjoitettua sivua ja laajan, 1605 sävelmää sisältävän nuottiliitteen. Madetoja oli päättänyt saada neljässä vuodessa sekä musiikkiopiston päästötutkinnon (diplomitutkintoa ei tuohon aikaan yleensä suoritettu) että valmistua "musiikkimaisteriksi" yliopistosta, ja sen hän myös teki, olipa sitten "epäsovussa" itsensä kanssa tai ei.

Pianotrionsa Madetoja joutui kirjoittamaan omin päin, koska hänen opettajansa Sibelius oli koko kevään 1909 ulkomailla, ja etupäässä omin päin hän ilmeisesti joutui kirjoittamaan myös laudaturtutkielmansa, jonka aiheeksi Krohn oli antanut Krakovassa v. 1900 julkaistun liettualaisen kansansävelmäkokoelman "järjestämisen" ja "musikaalisten huomioiden" esittämisen siinä esiintyvistä aineistosta. Leksikografinen, kansansävelmien järjestämiseen ja luokitteluun liittyvä ongelmakenttä oli aikakauden kansanmusiikintutkimuksen keskeisiä kysymyksiä, joiden ratkaisemiseen Krohn kuten tunnettua oli osallistunut myös kansainvälisillä foorumeilla.⁷ Madetoja oli seurannut Krohnin luentoja "rytmiikin pääpiirteistä", "puhtaista sävelsuhteista", Händelin Messiaasta, musiikin historian pääpiirteistä ja Mozartista ja osallistunut "akustisiin lauluharjoituksiin". Syksyllä 1908 Krohn rohkaisi Madetojaa laudaturtyönsä tekemisessä esittämällä arvionsaan, että siitä tulee hyvä. Laudaturtyönsä tai ainakin osan siitä Madetoja sai valmiiksi helmikuussa 1909. Krohn oli kevätlukukauden ulkomailla, ja ilmeisesti Madetoja oli lähettänyt työnsä Krohnille nähtäväksi, sillä tämä ilmoitti Weimarista, ettei hän hyväksynyt sitä, mikä oli Madetojalle "täydellinen yllätys".⁸ Krohnin

7) Problematiikasta ks. Pekkilä 1984.

8) Leevi Madetoja: Anna Madetoja 1.3.1909 (SKS).

matkan johdosta myös pro gradu -koe siirtyi syksyyn. Madetoja sai tehtäväkseen kirjoittaa aiheesta "Missä määrin musiikkia voidaan määritellä käsitteellisesti?" Myöhemmin hän kertoi elämäkertansa kirjoittajalle Kalervo Tuukkaselle, ettei hän käsittänyt sitä silloin, "enkä käsitä sitä nytkään."⁹ Hän selviytyi kuitenkin kokeesta arvosanalla non sine laude ja osoitti näin, että opiskelijan kannattaa aina vastata kysymykseen, vaikkei sitä käsittäisikään.

Syyskaudella 1909 Madetoja ilmeisesti keskusteli Krohnin kanssa myös laudaturtyöstä. Ei ole säilynyt tietoa siitä, mitä muutoksia tai korjauksia Krohn mahdollisesti edellytti. Lopullisessa käsikirjoituksessa esiintyy vain pieniä ylipyhintoja ja korjauksia, mutta on tietysti oletettavaa, että Madetoja oli kirjoittanut sen uudelleen puhtaaksi. Vaikka Madetoja kirjoituksessaan viittaa useaan kertaan kunnioittavasti Krohnin tutkimuksiin (ne ovatkin melkein ainoat kirjallisuusviitteet!), hän tuo esiin myös varovaisen kriittisiä mielipiteitä. Hän korostaa mm., ettei sävelmien luokitukseen pitäisi pyrkiä kehittämään yleispätevää järjestelmää, vaan luokitusjärjestelmän tulisi vastata ao. korpuksen olemusta. Madetoja hyväksyy melko monimutkaisia rytmiyhdistelmiä, kuten 4+5+4+5, 3+5+3+5 ja jopa 3+3+5+4, joita ajan tutkimus yleensä pyrki "tasoittamaan" kohti neli-iskuisuutta. Edelleen Madetoja hyväksyy kansanlaulun "neutraalin" terssin - koska hän oli sen omin korvin kuullut Inkerissä! - ja suhtautuu ajoittain skeptisesti sävelmien liian yksiselitteiseen toonika - dominantti -tulkintaan. Vastoin toisinaan vielä nykyäänkin vallalla olevaa yleistä käsitystä jo Madetoja toteaa, että suomalaista kansansävelmää hallitsee duuri eikä molli.

Helsingin yliopiston tutkintoluettelon mukaan Madetoja suoritti filosofian kandidaatin tutkintonsa toukokuun 27. päivänä 1910 kymmenellä puoltoäänellä (yleisarvosana clarissimus) seuraavin arvosanoin: musiikin teoria ja historia laudatur, estetiikka ja uudempi kirjallisuus cum laude, suomen kieli ja kirjallisuus cum laude ja Rooman kirjallisuus approbatur. Syksyllä Madetoja piti suurta huomiota herättäneen ensimmäisen sävellyskonserttinsa ja lähti valtion stipendin turvin jatamaan sävellysohjelmaansa Pariisiin. Uudet horisontit avautuivat, mutta suomalainen kansansävelmä ei silti koskaan kadonnut Madetojan näköpiiristä. Kuten Kauko Karjalainen on todennut, oopperasta Pohjalaisia muodostui sen suuri manifestaatio.

---

9) Tuukkanen 1947, s. 38.

Lähteet

Ikonen, Lauri & Madetoja Leevi

1909 Matkakertomus sävelmäin keruusta Länsi-Inkerissä v. 1907. Teoksessa *Suomi*, IV jakso, 6. osa. Helsinki.

Klemetti, Heikki

1937 Leevi Madetoja 50 vuotta. *Suomen Musiikkilehti* 2.

Madetoja, Leevi

1910 Muuan sana pohjois pohjalaisista kansansävelmistä. *Jouko* I.

Pekkilä, Erkki

1984 Ilmari Krohnin 'leksikografisesta' kansansävelmien luokittelumenetelmästä. *Musiikki* 1.

Similä, Aapo

1947 Sanojen siivittäjänä Leevi Madetojan kansanlaulusovitukseen. *Musiikki* 2.

Tuukkanen, Kalervo

1947 *Leevi Madetoja, suomalainen säveltäjäpersoonallisuus*. WSOY: Porvoo.